

מאחוריו, ומקום הבגד שנשאר שלם מאחור
יהא לפניו, וקרע קריעה אחרת על רב
להראות בזה אבלותו שקשה עליו כיום
המיתה, לפי שעכשיו הרגישו יותר בחסרונו
שלא היה מי שיורה להם כיצד לנהוג. אמר:
נח נפשיה דרב, ואפילו הלכות ברכת מזונא
לא גמרינן [לא הספקנו ללמוד ממנו].

נותרו התלמידים בספיקם עד דאתא הוא
סבא, ורמא לחו [הקשה להם לתלמידי רב]
את הסתירה ממתניתין אברייתא וכפי
שהקשו לעיל, ושני להו כפי שיישב רב נחמן
בר יצחק לעיל, כיון דאמרי ניזיל וניכול
לחמא ברוך פלן — כהסבו דמי.

שנינו במשנה: הסבו — אחד מברך לכולן.

אמר רב: דין זה שרק כשהסבו אחד מברך
לכולם לא שנו אלא בפת דבעי הסבה, כי
מאחר שהפת חשובה היו רגילים לאוכלה
בהסיבה דרך קביעות וממילא כשאינם
מסיבים יש בזה משום גילוי דעת שרוצים
לאוכלה דרך עראי שאז אין צירוף בין
האוכלים. אבל יין שאינו חשוב כפת ולא

כי נח נפשיה דרב אזלו תלמידי בתריה
ללוות את מיטתו למקום קבורתו. כי הדרי
כשחזרו מהליתו אמרי: ניזיל וניכול לחמא
אנהר דנק, נלך ונאכל לחם על יד הנהר
ששמו "דנק".

בתר דברכי [לאחר שאכלו] יתבי [ישבו].
וקא מיבעיא להו והסתפקו לענין ברכת
המזון, האם כל אחד יברך לעצמו, כיון שרק
במקרה ש"הסבו" דוקא תנן במשנה שאחד
מברך לכולם, אבל ישבו לא, אף שקבעו להם
מתחלה מקום לשבת יחד.

או דילמא: כיון דאמרי "ניזיל וניכול ריפתא
בדוכתא פלניתא", כי הסבו דמי [הרי זה
כאילו הסיבו] ואחד מוציא את כולם⁽⁹⁾.

לא הוה בידיהו, שלא ידעו לפשוט את
הספק.

מג-א קבג רב אדא בר אהבה שהיה מתלמידי רב
אהדר קרעיה לאחוריה, הפך את חלוקו
הקרוע כבר [מהספדו של רב] לאחוריו, כדי
שהיה מקום הקרע, שהיה לפניו, מושלך

אחד בכדי שאחד יוכל להוציא את כולם.
מה שאין כן לענין הסיבה יש לומר, כיון
שההסיבה עצמה אינה משמשת כסיבה הישירה
לצירוף אם כן ממילא גם חסרונה אין בה בכדי
להפקיע את הצירוף, ונמצא אם כן שכל החסרון
בצורת אכילה שכזו הוא בזה שאינם קבועים
באכילתם ואם כן דבר זה בהחלט ניתן להשלים
על ידי אמירתם "באו ונשב במקום פלוני", ושוב
בקביעותם זו נגרר בעקפיין צירופם זל"ז אף
בלא שהסבו.

9. תוספות מקשים מדוע המתינו בשאלה זו רק

את כולם כאחד מהווה סיבה גמורה לצירופם
יחד ואין זה צירוף הנגרם בעקפיין כמו בהסיבה.
ומעתה יש לומר, שכפי שחלוקים הם זה מזה
בגרימת הצירוף כן בהכרח חלוקים הם זה מזה
בביטולו של הצירוף, והיינו, שבזמנינו שדרכם
של בני חבורה הוא לאכול יחד מסביב לשולחן
אחד הרי נמצא שכשלא אוכלים באופן זה יש
בזה גופא סיבה לביטול צירופם זה מזה, ומשום
כך סובר המחבר בשולחן ערוך שלא יועיל מה
שיקבעו מקום לאכילתם באמירה כי מכל מקום
יש בצורת אכילתם גופא סיבה להפקעת צירופם
זה מזה, ובהכרח יש להם לאכול ע"י שולחן

נהגו להסב בשתייתו לא בעי הסבה אלא אף בלא שהסיבו אחד מוציא את כולם.

ורבי יוחנן אמר: אפילו יין נמו בעי הסבה, כי יש לו חשיבות ורגילים לשתותו בהסיבה, ולכן בשלא הסבו אין האחד מוציא את השאר ידי חובה⁽¹⁾.

איכא דאמרי: אמר רב: דין זה שהסבו אחד מברך לכולם לא שנו אלא בפת דמהניא ליה הסבה [שמועילה לו הסיבה], כי מאחר שהיא חשובה הרי ההסיבה מועילה להחשיב את אכילתה כאכילה בקביעות והמשתתפים באכילה נחשבים כקבועים יחד. אבל יין לא מהני ליה הסבה, ואפילו אם הסיבו כל אחד מברך לעצמו. כי מאחר שאינו חשוב כל כך אין שתייתו נחשבת כקבועה ולכן אף שהסיבו בשתייתו אין כאן צירוף.

ורבי יוחנן אמר: אפילו יין נמו מהניא ליה הסבה, כי גם יין חשוב הוא ולכן בהסיבו אחד מברך לכולם⁽²⁾.

מיתיבי: ביצד סדר הסבה? אורחין שהגיעו ראשונים נכנסין, ויושבין וממתנינים על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיגיעו ויכנסו כולם, ובשעה שהיו הראשונים ממתנינים הביאו להם מים וכל אחד ואחד היה נוטל ידו אחת, שבה היה מקבל כוס יין שרגילים היו לשתות קודם הסעודה⁽³⁾,

וכשבא להם היין — כל אחד ואחד מברך על היין לעצמו, כיון שעדיין לא הסבו.

לאחר שכל האורחים הגיעו ונכנסו עלו כולם על המטות שהיו בחדר אחר, והסבו, ובא להם מים פעם נוספת, ואף על פי שכל אחד ואחד כבר נוטל ידו אחת קודם לשתית היין, הרי הוא חוזר ונוטל עכשיו שתי ידיו לאכילת הפת שהרי היא נאכלת בשתי ידיו⁽⁴⁾.

לאחר הנטילה בא להם יין פעם נוספת. אף על פי שכל אחד ואחד כבר ברך לעצמו על

לשתותו לדעת רב בלא הסיבה.

2. עפ"י משנה ברורה (רי"ג סק"א-ב). וראה עוד ברא"ש בכיאר המחלוקת שבין שני הלשונות, ועיין פני יהושע.

3. טעם הנטילה מבואר בתוספות שזהו מפני כבוד הברכה, ואולם התוספות בפסחים (קטו א ד"ה כל), הרשב"א הרא"ה ומאירי פירשו שהטעם הוא, כיון שסתם ידים טמאות הן חוששים שמא יגע בידו במשקה שבתוך הכוס ויטמא היין. וראה עוד בתוספות בחגיגה (יח ב ד"ה הנוטל) שכתבו שזהו משום נקיות.

4. הטעם שצריך ליטול את שתי ידיו אף שכבר

כשבאו לברך ברכת המזון, והרי ספק זה קיים גם לענין ברכת המוציא והיה להם להסתפק בו קודם שהתחילו לאכול, ומיישבים שמא מדובר באופן שישבו לאכול בזה אחר זה ולכן כל אחד בירך לעצמו ברכת המוציא אף שקבעו להם מלכתחלה לשבת יחדיו.

1. אכן בשאר מאכלים מלבד יין ופת גם רב יוחנן מסכים שאין צורך בהסיבה כי רגילים לקבוע אכילתם עליהם אף בלא הסיבה וממילא נחשבים הם לחבורה אחת אף בישיבה בעלמא — רא"ש, וכן נפסק בשולחן ערוך (רי"ג א'). אכן עיין בריטב"א שסובר להיפך, ששאר מאכלים דומים לכולי עלמא לפת כי הרגילות לאוכלם בהסיבה ורק יין שהוא שתיה רגילים

היין ששתה קודם שהסבו, צריכים לחזור ולברך על יין זה⁽⁵⁾ ברכה נוספת. אכן על שתיה זו, כיון שהיא בהסיבה אחד מברך לכולם.

מקשה הגמרא מבריייתא זו: להאיך לישנא קמא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה — קשיא עליו מרישא של הבריייתא שאמרה שעל היין שהיו שותים בתחלה קודם שהסבו, כל אחד מברך לעצמו. והרי לדברי רב יין אינו צריך הסיבה אלא אף אם שתו אותו בישיבה בלבד אחד יכול להוציא את כולם בברכתו.

מתרצת הגמרא: שאני אורחיין⁽⁶⁾ דדעתיהו למיעקר. כיון שאין זה מקום המסיבה אלא דעתם לעקור ממקום זה לחדר אחר ששם הסבו, לכן אי אפשר להחשיב את שתייתם כ"שתיית קבע" כי ישיבה עראית כזו ודאי לא מצרפת את היושבים כדי שאחד יברך

לכולם. ודברי רב שייך אינו צריך הסיבה אמורים באופן ששותים יין שלא בשעת סעודה או בשעת הסעודה ובמקום המסיבה.

מוסיפה הגמרא ומקשה מבריייתא זו: ולהאיך לישנא בתרא, דאמר רב: לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה, אבל יין לא מהניא ליה הסבה — קשיא עליו מסיפא של הבריייתא שאמרה שעל היין שהיו שותים בהסיבה אחד מברך לכולם, והרי לדברי רב לא מועילה הסבה ביין?

מתרצת הגמרא: שאני התם, שהסבו לסעודת פת, ובאופן כזה אנו אומרים דמגו [מתוך] דקא מהניא ליה הסבה לפת [שמועילה להם ההסיבה לענין הלחם] להחשיב את המסובים כבני חבורה אחת, מהניא ליה הסבה זו גם ליין להחשיבם כקבועים יחד.

שנינו במשנה: בא להם יין בתוך המזון —

— תוספות.

ויש להעיר שמפשטות הדברים נראה שהסיבתם השניה היתה באותו בית שהסיכו בו בראשונה, ולא הלכו לבית אחר, ובאופן כזה מבואר ברמ"א (קע"ח ס"א) שאם היה דעתם לזה מתחלה אין זה נחשב כ"שינוי מקום" ואין צורך לחזור ולברך. ומעתה, הרי אף אם נאמר שלא היתה דעתם להדיא להסב במקום השני מכל מקום לכאורה, כיון שזה היה דרכם וסדר אכילתם [וכלשון הגמרא "אורחיין דעתייהו למעקר"] הרי זה נחשב כאילו חישבו כן להדיא ומדוע נחשב להם הדבר כ"שינוי מקום".

6. אין הכונה לאורחים ממש אלא למסובים בסעודה, וקרויים הם אורחים משום שדרך בעלי הבית העשירים היתה לזמן אורחים עניים לסעודתם — רש"י.

נטל יד אחת קודם לכן, כתב הבית יוסף (קנ"ח) עפ"י דברי התוספות בפסחים [הובא בהערה 3] שהנטילה הקודמת לא היתה משום חיוב אלא רק לכבוד הברכה ולכן אינו יוצא בה ידי חובתו, וכן נפסק בשולחן ערוך (שם ס"ז). ואולם הרשב"א פירש שצריך לחזור וליטול כי צריך להסמיך את הנטילה לסעודה, והריטב"א כתב שאין הכי נמי מצד הדין אם שמר ידו עד זמן הסעודה די במה שיטול את ידו השניה בלבד, ואורחא דמילתא נקטו כאן שכשנטל ידו השניה הריהו כבר נוטל גם את הראשונה, וכן כתבו הרא"ה והמאירי.

5. ואף שייך שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון וכל שכן יין שבתוך המזון, מכל מקום יין זה אינו נפטר בברכה שבירכו על היין הקודם כי שינוי מקומם ושינוי מקום מחייב בברכה חדשה.

כל אחד ואחד מברך לעצמו.

שאלו את בן זומא: מפני מה אמרו במשנה בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, לאחר המזון אחד מברך לכולם?

אמר להם: הואיל ובאמצע האכילה אין בית הבליעה פנוי ואין לב המסובין אל המברך אלא לאכילה ואינם מכוונים לצאת ידי חובתם בברכתו⁽⁷⁾.

שנינו במשנה: והוא, המברך על היין, אומר את הברכה על המוגמר, ומוציא את כולם ידי חובת ברכה.

מדדיקת הגמרא: מדקתני במשנה והוא אומר על המוגמר, מכלל זה משמע שאף דאיכא אדם אחר מהיושבים שם, שהוא עדיף [חשוב] מיניה, מזה שמברך על היין, — אפילו הכי אמרו שהמברך על היין הוא יברך על המוגמר, כי מי שהתחיל בברכות אחרונות הוא גומרן.

מוסיפה הגמרא שדין זה מפייע ליה לרב.

דאמר רב חייא בר אשי אמר רב: הנוטל ידיו תחלה באחרונה, — אדם חשוב שהשתתף בסעודה וכיבד את אחד מהמסובין ליטול ראשון את ידיו למים אחרונים, הוא המזומן גם לברכה, הוא זה שיברך ברכת המזון, ואין לכבד בה את החשוב לפי שהמתחיל במצוה ליטול ידיו מים אחרונים אומרים לו גמור ותברך⁽⁸⁾.

רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא. אמר ליה רבי לרב: קום משי ירך [עמוד וטול ידיך]. חזייה רבי לרב דהוה מרתת [שהיה רועד] מחשש שמא ראה רבי שידיו מלוכלכות או שהאריך בסעודה יותר מדאי ולכן גוער בו שימהר ויטול ידיו.

אמר ליה רבי חייא לרב: בר פחתי [בן גדולים], אין לך לפחד שלא ראה רבי כן דבר שאינו הגון. אלא עיין בברכת מזונא קאמר לך! שבזה נתן לך רבי רשות לברך ברכת המזון, דקיימא לך: הנוטל ידיו מים אחרונים תחלה — הוא מברך ברכת המזון.

אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה: מאימתי מברכין על הריח של המוגמר?

משתעלה תמרתו — משעה שעשן הקיטור מתמר ועולה.

אמר ליה רבי זירא לרבא בר ירמיה: איך יתכן לברך משיעלה עשן הקיטור, והא לא קא ארח, עדיין לא נהנה מהריח?

אמר ליה רבא לרבי זירא: ולטעמיך, שצריך להנות ורק אחר כך לברך. מדוע לא שאלת גם על הבא לאכול לחם, "המוציא לחם מן הארץ" דמברך קודם לאכילתו, והא עדיין לא אכל? אלא בעל כרחך, כיון שדעתיה למיכל, יכול הוא לברך על ההנאה הקרובה לבוא אף שטרם אכל, הכא נמי, כיון שדעתיה לארוחיה, יכול הוא לברך על ההנאה הקרובה לבוא אף שעדיין לא הריח⁽⁹⁾.

8. על פי ראש יוסף.

7. רש"י. ואולם רבינו יונה הרשב"א והרא"ש פירשו שחששו שמא תוך כדי אכילתו יענה השומע "אמן" על ברכת המברך ויבוא לידי סכנת חנק.

9. האחרונים תמהו על שאלת רבי זירא, וכי לא

אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב הסדא אמר רב, ואמרי לה אמר רב הסדא אמר זעירי: כל המוגמרות — מברכין עליהן כשבאים להריח מהם ברכת "בורא עצי בשמים", ואף על פי שכבר נשרף העץ עדיין אפשר לברך ברכה זו בזמן שהעשן מתמר ועולה⁽¹⁰⁾. חוץ מזה "מורשק", שמן חיה הוא נוצר ולא מהעץ ולכן דינו שמברכין עליו ברכת "בורא מיני בשמים".

מיתיבי: אין מברכין "בורא עצי בשמים" אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום, וכן כל הדומים להם. כי בכל אלו מריחים את העץ בעודו קיים, ולכן אפשר לברך על העץ בורא עצי בשמים, משא"כ מוגמר שאין העץ קיים

אלא הריח בלבד — מברכים "בורא מיני בשמים". ואם כן, מדוע אמרו אותם אמוראים שעל כל המוגמרות יש לברך "בורא עצי בשמים"?!?

מסיקה הגמרא תיובתא.

אמר ליה רב הסדא לרב יצחק: האי משחא דאפרסמון, שמן אפרסמון, מאי מברכין עלויה כשמריחים אותו?

אמר ליה רב יצחק: הכי אמר רב יהודה מברכים עליו "בורא שמן ארצנו", לפי שהאפרסמון גדל ביריחו [ועל שם ריחו נקראת שמה של העיר "יריחו"].

ידע שכל ברכות הנהנין מברכים קודם האכילה משום שאסור לאדם להנות מהעולם הזה ללא ברכה? וכמו כן מדוע רבא השיבו דוקא מברכת הפת ולא מכל ברכות הנהנין.

הפני יהושע מיישב, שרבי זירא היה סבור שמעיקר הדין הסברא נותנת שיברכו את כל ברכות הנהנין רק לאחר שכבר התחילו להנות מעט מהדבר כדי שהברכה וההנאה יבואו כאחד, אלא שבאכילה ושתיה אי אפשר לנהוג כן שהרי לא יתכן לברך תוך כדי בליעת המאכל או השתיה, ומשום כך שאל מדוע שלא ינהגו כן לכל הפחות בברכת הריח שבה יתכן להנות ולברך כאחד, והשיב לו רבא מברכת הפת, שאם כדברך הרי היה צריך לכל הפחות לאחר ולהסמיך את ברכת הפת לאכילה עד כמה שאפשר, ומדוע אם כן מברכים ברכה זו קודם הבציעה, אלא בהכרח שהסיבה שאין מברכין ברכת הנהנין על אכילה ושתיה תוך כדי ההנאה אינה מחמת חוסר ברירה אלא כי כך הוא עיקר הדין לברך בשעה שדעתו להנות ואם כן גם

לענין ברכת הריח יש לנהוג כן.

הצל"ח מיישב באופן אחר, שרבי זירא היה סבור שהסיבה שיתכן לברך על מאכל קודם שנהנה ממנו הוא משום שיש לו עכ"פ מעט שייכות אליו בכך שהוא אוהזו בידו בשעת הברכה, ומשום כך שאל, כיון שאת הבשמים הבורחים אין אפשרות להחזיק איך יתכן לברך עליהם בלא שיש לו עדיין איזו שייכות אליהם, עיין בדבריו. וראה עוד בב"ח (ריש סימן רט"ז), מעדני יום טוב (אות ל), ראש יוסף ומרומי שדה.

10. כך פירשו רש"י ותוספות, ומבואר מדבריהם שאף שבשעת הנאתו מהריח כבר העץ אינו קיים מכל מקום יש לברך ברכת עצי בשמים, ואולם הריטב"א סובר שבאופן זה נחשב הריח כ"ריח שאין לו עיקר" ואין מברכין עליו כלל, ומפרש משום כך את דברי רבי חייא באופן שהעץ עדיין קיים.

אמר ליה: בר מיניה דרבי יהודה, דחביבא ליה ארץ ישראל אל תביא ראייה לדין זה מרבי יהודה שארץ ישראל חביבה בעיניו מאד ולכן הוא מזכיר בברכה את ארץ ישראל. לכולי עלמא לשאר האנשים מאי היא ברכתו של שמן האפרסמון.

אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן: מברכים עליו "בורא שמן ערב"⁽¹¹⁾.

אמר רב אדא בר אבהו: האי כשרתא [עץ בושם הקרוי קושט], מברכין עלויה "בורא עצי בשמים", משום שמריחים את העץ עצמו. אבל משחא כבישא, שמן שטמון בו הקושט, ונודף ממנו ריחו של הבושם הטמון בתוכו, לא מברכים על ריחו ברכה זו הואיל והקושט אינו נראה לעינינו אלא השמן,

[והוא הרי אינו גורם את הריח מצד עצמו שיברכו עליו]⁽¹²⁾.

ורב כהנא אמר: אפילו משחא כבישא מברכים על ריחה, כי מ"מ הוא קיים לפנינו בצורתו אף שאינו נראה לעין, אבל משחא טחינא, שמן שטחנו בו את הקושט – לא מברכים עליו, כי מלבד מה שהקושט אינו נראה לעין הוא אינו קיים בצורתו הראשונה.

נהרדעי אמרי: אפילו משחא טחינא מברכים על ריחה, כי אף על פי שהקושט קיים בשמן שלא בצורתו הראשונה וגם אינו ניכר לעינינו, עדיין הוא נחשב כבושם שקיים לפנינו⁽¹³⁾.

אמר רב גידל אמר רב: האי פמלק מין עשב מג-ב

11. רבינו יונה פירש טעם הדבר "דמפני שנמצא בארץ ישראל והוא חשוב קבעו לו ברכה בפני עצמו ומברכין עליו בורא שמן ערב". – ולדבריו יש להעיר מדוע לא תיקנו לברך כך גם על שמן זית שנשתבחה בו ארץ ישראל, [עין רמב"ם (פ"ט ה"ג) ושולחן ערוך (רט"ז ס"ה)] וראה מש"כ בזה הלבוש שם ס"ה.

אכן הרא"ה והריטב"א פירשו שהטעם שמברכים על השמן בורא שמן ערב הוא משום שאפילו בפירות מצינו שעל משקה היוצא מהם אין מברכים בורא פרי העץ אלא שהכל, אם כן כל שכן שעל משקה היוצא מהעץ אי אפשר לברך "בורא עצי בשמים" ולפיכך מברכים עליו בורא שמן ערב.

וכתב הב"ח (שם ד"ה משחא) נפקא מינה לדינא בין הטעמים לענין מי שטעה ובירך על השמן "בורא עצי בשמים", שלדעת רבינו יונה יצא בדיעבד שהרי נוסח הברכה מצד עצמו שייך הוא לשמן ורק מפני חשיבותו תיקנו לו ברכה

בפני עצמו, ואם כן בדיעבד יש לומר שיצא ידי חובתו גם בנוסח זה, מה שאין כן לדעת הרא"ה והריטב"א, יש לומר שאף בדיעבד לא יצא ידי חובתו, כיון שמשקה היוצא מן העץ אינו נחשב לעץ ודומה הדבר למי פירות שהמברך עליהם בורא פרי העץ לא יצא ידי חובתו. וראה באליה רבא (שם סק"א) שלדעתו נחלקו בזה אמוראים בירושלמי.

12. האשל אברהם [בוטשאטש] (רצ"ז ס"א) דן בבשמים המונחים בתוך כלי העשוי מעלי לולב קלועים וכדומה ואין הבושם נראה מתוכו לחרץ, האם זה נחשב כריח שאין לו עיקר או לא. ולכאורה יש לתלות זאת במחלוקת האמוראים שבסוגייתנו [לפירושו של רש"י], שהרי "משחא כבישא" הבשמים קיימים ורק אינם נראים מחמת השמן.

13. כן הוא לפרש"י, ואולם התוספות פירשו